

מקושרים

גיליון שבועי בענייני כוונת וביאורי תיבות התפילה

מתוך אצרות סידורים ומחזורים מתיבתא

גיליון ד'

פרשת וירא | תשפ"ה

ראני תפילתי

צדיקים ועבודת התפילה - בהפרשה

השתומם הכפרי.

ימיה אתה היית עושה במקומנו? בירר הרב ובת שחוק קלה על שפתי.

הייתי יוצא החוצה, אל השדות החרבים, ומבקש מאבי שבשמים שייתן דברו ויעניק לנו שפע גשם ומטר לרוויה הגיב הלה בתמימות.

ראה הרב כי כגודל תמימותו - כך צדקותו וכנותו עם בוראו, והפציר בו כי אף כעת ינהג כמנהגו זה ויציא אל השדה לשפוך שיח. למותר לציין כי אכן, פעל הכפרי התם במקום שלא הצליחו גדולים וטובים ממנו לפעול בתעניתם, שקם ואבלם כי רב.

◆◆◆

"ויען אברהם ויאמר הנה נא הואלתי לדבר אל א-דני ואנכי עפר ואפר" (יח, יז).

בימים עברו נהגו המון העם להתפלל בבתי כנסת נפרדים, איש איש לפי מקצועו ומשלח ידו. היה את בית הכנסת של החייטים ושל הנגרים, של צורפי הזהב ושל החלפנים, כל בית כנסת וייחודיותו, כל מקדש מעט והאוכלוסייה המסוימת שלו.

בית הכנסת הזעיר אשר שכן אי שם במשעולי העיר העתיקה בצפת, אי אז לפני כמאתיים שנה, כמעט ולא נראה לעיני העוברים ושבים. רעוע היה ומט ליפול, בלוע בין בתי הסמטאות ונמוך קומה, לא שם לו ולא הדר.

אולם אם בכל זאת נרצה להגדירו במדויק, לאפיין אותו לפי אוכלוסייה מסוימת ולכוללו בקטגוריה כזו או אחרת, יהיה זה 'בית הכנסת של עמי הארצות'.

מתפללי בית הכנסת, או יותר נכון לומר באי בית הכנסת, שכן אלה האחרונים לא ממש ידעו להתפלל מתוך הסידור או מחוצה לו, נמנו על המון העם שבשדות, אלה שבמידה

"היפלא מה דבר למועד אשוב אליך פעת חיה ולשרה בן" (יח, יד).

דברים אלה אכן נאמרו מפי הגבורה, אולם אם נעמיק ונתבונן בכך - טמונה כאן תביעה כלפי כל יהודי באשר הוא. על כל אחד לדעת, להכיר ולהתוודע לעובדה פשוטה ויסודית זו, תמיהה אם תרצו: היפלא מה דבר?

התפילה אמורה לנבוע מעומק הלב מתוך הכרה ברורה בכך שמהיושב ברומים לא ייבצר ולא ייפלא מאומה, והכל - אבל הכל - אפשר לפעול בתפילה.

מסופר על אותו אדם תם וישר מאחד הכפרים הנידחים אשר בארץ, אשר בשאיפתו הכנה להתפלל כמות - אחז בצקלוגו דרך קבע סידור מפורט ומסודר בו כתב עבורו רב העיר הסמוכה את סדר תפילות השנה, יום יום ושבת בשבתו, מועדי השנה והתענית על הסדר. באחד הימים נודמן אותו אדם אל העיר הגדולה, והנה עוד ושבר.

להוותו, הוא נוכח לראות כי טעה במנין הימים וכי חלילה עשה שבתו חול ולהיפך. והראה, שהרי צועד הוא ברחוב של עיר ביום שלפי חשבוננו הינו יום שבשגרה, אולם הרחובות ריקים הם מבלי עובר ושב, בתי הכנסת לידם הוא עובר עמוסים מתפללים, והוא אינו מוצא מקום לקבור את עצמו מרוב בושה וצער, שמה החמישי יום טוב כזה או אחר. החיש הלה את צעדיו אל רב העיר, זה שסידר עבורו את סדר התפילות, ומעיניו זלגו דמעות ללא הפוגה תוך שהוא מתנה את צרתו כי צרה.

'הסר דאגה מליבך' השיב הרב, 'אין זו כי אם תענית ציבור שנגזרה זה עתה, בשל בצורת ועצירת גשמים'.

'ועל זה קובעים תענית?'

הדין איפכא נמי אפשר, ודפח"ח.

ובזה יובן, 'וירא אלו ה' באלני ממרא' בשווקים וברחובות, וכי תימא אין זה אפשר, ואמר 'והוא ישב פתח האהל', בבית הכנסת בתפלתו היצירה מפתה אותו לחשוב בכל מיני סחורה ומשא ומתן, אם כן איפכא נמי אפשר (תולדות יעקב יוסף).

◆◆◆

"ויהי בשחת אלהים את ערי הפקר ויזכר אלקים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפקה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט" (בראשית ט, כט).

הגם שכבר התחיל אז הפיכת הערים שלוש ישב בהן, והיה ראוי שיושחת גם הוא שלא היה ראוי מצד עצמו, לא היה ראוי להצלה רק אם היה בורח באמצע הלילה תיכף כשאמר לו המלאך שאז לא התחילה המהפכה, לא כן אחר שהתמהמה עד שהוחל הפיכת הערים, שניצל ע"י נסים גלויים וצוער ניצולה בשבילו, לזה לא היה ראוי, רק שזה נעשה על ידי תפלת אברהם וזכותו (מלבי"ם).

התפילה בפרשה

אמרי שפר ממאורי האומה

"ויענו משם האנשים וילכו סדמה ואברהם עודנו עומד לפני ה'" (יח, כב).

הורה גודל בטחון אברהם בקונו, וגודל חשקו לזכות את הבריות, שאף אחרי לכת המלאכים לסדום להשחיתם בגזירתו יתברך, לא השיב ידו מתפלה, רק עודנו עומד לפני ה' לבקש רחמים, וכמו שכתב המתרגם: 'משמש בצלו' (אלשיך).

◆◆◆

"וירא אלו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום" (יח, א). שמעתי בשם מוהר"ר נחמן קאסויר, שהוכיח לבני אדם שאינם מקיימין 'שגית' ה' (תהלים טז, ח) גם בעוסקו בסחורה ומשא ומתן. וכי תימא איך אפשר זה וכו', הא בהיותו בבית הכנסת ומתפלל אפשר לו לחשוב בכל מיני סחורה ומשא ומתן, הוא

צהר לתיבה

הארת מושגים ומתחים בתפילה

תפילה

ביסודה נובעת המילה 'תפילה' משרש פלל, אשר משמעותו ייחול, תקווה וציפייה, כנאמר (בראשית מח, יא): "ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי".

לצד זאת, בבארם הזכה של רבותינו האחרונים מצאנו הסברים נוספים ומרתקים בביאור שורש מילה זו, ולמותר לציין כי אלו ואלו דברי אלקים חיים.

המהר"ל מפראג מביא (באר הגולה - הבאר הרביעי) את לשון הכתוב (ישעיהו טז, ג): "הביאי [קרי: הביאן] עצה עשו פלילה", והיינו מלשון מחשבה. בהתאם לכך כותב המהר"ל: "כי התפילה צריכה כוונה ומחשבה שיעשה השם יתברך חפצו ורצונו, ודבר זה נקרא תפילה, שרצונו ומחשבתו תפץ ומבקש".

לעומתו סבור הגאון ר' שמשון רפאל הירש זצ"ל (מובא בדבריו בפרשתנו) כי שורש פלל קרוב במהותו לשורש בלל, והיינו מלשון מהילת חומר חדש ובלילתו בזה הקיים, בתהליך היוצר שלימות חדשה. על כן, כלשונו הזכה: 'גם המתפלל, כביכול, מפלל את עצמו, מחדיר את האמת האלקית לכל פנות

ישותו והווייתו, וכך קונה לעצמו אחדות ושלמות נפשית באור פני ה'.

בספר 'הכתב והקבלה' מובא הסבר נוסף ומעניין, לפיו פלל הוא מלשון הפליה, והיינו ברירה והבדלה בין צדדים שונים. מכאן אנו למדים כי הלשון 'תפילה' משמעותה - בקשה מלפני הקב"ה שיברר ויבדיל את האדם מהמערכה הטבעית ומזל הרע שדבק בו, וישפיע לו ישועה ורחמים תוך שידוד מערכות הטבע.

מחזור

כיום, בארון הספרים היהודי המצוי בכל בית, מלבד סידורי התפילה ליום חול ולשבת ישנם גם מחזורי תפילה ייעודיים המשמשים לתפילת הימים הנוראים ולרגלים.

מחזורים אלה כוללים את תפילות החג, כמו גם פיוטים שונים שנתקנו במהלך הדורות ונכנסו לסדר התפילה, כל עדה ונוסחה ומנהגיה.

מקור המושג 'מחזור' נעוץ בכך שבסידורי התפילה הקדומים כלול היה סדר התפילות לכלל ימות השנה, ומכאן שמם - מחזור, על שם המחזור השנתי הקבוע. מחזורים אלה כללו כחלק בלתי נפרד גם את תפילות היום-יום.

אכן, ברבות השנים ובמהלך הדורות החלו להפריד את נוסח התפילות שבשגרה מתפילות הימים הנוראים והרגלים, והשם 'מחזור' נותר כמאפיין ייחודי לסידור התפילה המיועד לתפילות החגים בלבד, בעוד שמו של הסידור הכולל את תפילות היום-יום ושבתות השנה נקרא 'סידור'.

ספר ויהלום

אוצרות ורעיונות במעלת התפילה

מדי שנה, בשלחן הטהור שערך לציון יום הצלת מן הכלא הרומני, נהג הרה"ק ר' אליעזר זוסיא מסקולען ז"ע לספר את המעשה הבא, בדיוו הוי עובדא.

ביום מן הימים פנה מלשין מתועב לשלטונות הקומוניסטיים ברומניה, ומסר את הרבי לידיהם כפרי בשל בגין פעולותיו הדתיות האנטי-ממסדיות בהן נקט הרבי למכביר. למותר לציין שבעקבות כך הובל הרבי אחר כבוד אל הכלא הטחוב והחשוך, שם נידון לשהות ממושכת.

הרבי, אשר אמונו היה על עבודת ה' ודביקות בשכינה הקדושה בכל מצב, לא חל ולא זע מפניהם, ועל אחת כמה וכמה שלא נתן למאסרו להפריע לו בעבודתו הקדושה.

כבר בבוקר של היום הראשון לשהותו במאסר, התכונן הרבי בחלוו ורחימו וניגש להתפלל את תפילת השחר כדרכו, בהתלהבות ובלהט רב. כך פתח הרבי בתפילה, מונה את המילים לאיטו במתיקות אין קץ, עד שהגיע לברכת 'ברוך שאמר, 'ברוך גוזר ומקיים...' הרהר הרבי לעצמו, 'מה מקומן של תיבות אלו באמצע כל השבחים הנמנים בברכה זו? הלא 'גוזר' משמעותו בדרך כלל 'גזירות רעות' וכיוצא בזה, ומה להן ולמרחם על הבריות והמסתעף?

הרבי הקדיש לכך מחשבה, והתירוץ שהאיר במוחו יש בו כדי לחזק, לעודד ולהרים כל יהודי מהחשיכה האפלולית והקודרת העוטפת אותו ברגעי משבר.

'זהו שבח עצום לבוא כל העולמים' זעק הרבי את ביאורו מדי שנה בשנה, 'כי גם כשהוא גוזר על יהודי גזירות קשות ומזמן לפתחו רגעים מדכדכים ומייאשים, עדיין - הוא 'מקיים', מעניק עוז ותעצומות הנפש ליהודי כדי להתקיים ולהחזיק מעמד באותם רגעים חשוכים!'

התורה הקדושה מספרת לנו אודות הגר, אשר שולחה מבית אברהם ומצאה את עצמה במדבר, בסיטואציה מורכבת ומייאשת למדי, כשלנגד עיניה הולך בנה יחידה וקמל, מאבד מחייתו מרגע לרגע. "וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנְּגַד הַרְחֵק מִמִּטְחָיו קִשְׁתִּי אִמְרָה אֶל אֶרְאָה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנְּגַד וַתֵּשֶׂא אֶת קֶלֶה וַתִּבְדֹּק. הֲרִי לִנּוּ עֵמֶק הַבְּכָא, תְּהוֹם מִיַּיֵּאֵשׁ וַאֲפֵל שְׁאִין דּוּמָה לוֹ. אִם הִרְוָאָה אֶת בְּנָה עַל סֹף מוֹת, וְאִין בִּידָה וְלוֹ מֵאוּמָה לַעֲשׂוֹת בְּנִידוֹן.

ממשיכה התורה: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶת קוֹל הַנַּעַר וַיִּקְרָא מֵלֶגֶד אֱלֹקִים אֶל הַגֵּר מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה לָּךְ הַגֵּר אֶל תִּירָאִי כִּי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנַּעַר בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם."

דווקא שם, במצב הנורא וחסר הסיכוי, התגלה המלאך להגר ולימד אותה את המסר המחזק: "כִּי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנַּעַר בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם" - הקב"ה שָׁם, אִיתָךְ וְעַם הַנַּעַר, בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל עֵת, וְהוּא הַנּוֹתָן כּוֹחוֹת נֶפֶשׁ לְכָל אָדָם אֲשֶׁר הוּא!

לצד זאת, הוסיפה התורה וחיידה את המסר בהדגשת הנתון הבא: "וַתֵּשֶׂא אֶת קֶלֶה וַתִּבְדֹּק... כִּי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנַּעַר". תפילה, קול, בכי לאלקים היושב במרומים - הם שמעוררים ביתר שאת ועוז בחינה נפלאה זו.

מאוצרותיו ושיתותיו של הגאון רבי מנחם מנדל מומרנץ שליט"א

המשך מעמוד קודם

והצליחו לבטא בשלימות מילה אחת מתוך הכתוב - נערצו בעיני חבריהם משל היו גדולי עולם. בעיצומו של ראש השנה ניצבו בני הקהילה בבית הכנסת, בוהים בסידור הפתוח ואינם יודעים מימינם ומשמאלם, מה יתפללו וכיצד? מי יהיו לנסות לקרוא מתוך הכתוב ולא ייכלם בכישלונו בכך? שלחו מבטים הססניים זה לזה, שמטו עיניהם בבושה, אך אז נשאו מבטם בעוז ותעצומות והחלו לעשות את מה שביכולתם, את המעט שהם כן יודעים.

'אל"ף ובי"ת...' החל אי מי לפזם בנעימה, 'גימ"ל ודל"ת' החרו החזיקו אחריו חבריו. 'להשי"ת' - העידו צדיקים על אותה 'תפילה' חסרת מילים - לא היתה זה מאות בשנים נחת רוח כשם שעלתה לפניו נעימתם של אלה, והיה זה קודש קודשים לאבא שבשמים, מנחה שאין כמותה. מסתבר כי המילים 'אֶנְכִי עֹפֵר וְאֶפֶר' אינם בהכרח סיבה לאי-קבלת התפילה או לקושי בפתיחת שערי שמים. לפעמים, דווקא העפר והאפר, הפשוטים שבעם והמיוחדים כל כך שבו - הם הפותחים שערים ובוקעים רקיעים.

פנינה לשבת

מבית מדרשם של רבותינו

כשעוסקים בתביעה הנוקבת כלפי שרה אמנו על כך שלא האמינה בהבטחה האלקית כי תזכה לזרע, מן הראוי לתאר לעצמנו את שארע, לנתח את הדברים בפרוטרוט ולהבין במה דברים אמורים.

שרה כבת תשעים, באה בימים ולמודת אכזבות. והנה, ביום מן הימים מתקבצים ובאים בביתה שלשה ערבים מהסוג הנחות ביותר - כאלה המשתחוים לאבק רגליהם, וכמתואר בחז"ל (מדרש הגדול פרשת וירא): "מלמד ששרט לו שרט על הכותל ואמר לו לכשתגיע השמש למקום זה תתעבר ולכשתגיע למקום האחר תלד".

הזוי, יש להניח. האם אין מתבקש וטבעי מצד שרה לגחך? ללעוג? להישאר לכל הפחות ספקנית במעט? אם כן, תמה הרמב"ן, על מה ולמה התביעה הגדולה כלפיה?

על כך משיב הרמב"ן במילים ספורות: "והקב"ה האשים אותה לאברהם למה היה הדבר נמנע בעיניה, וראוי לה שתאמין, או שתאמר: 'אמן כן יעשה ה'".

מברכים אותך? משיהו מבטא בפניך בפיו את ייחוליו כי תיושעי בדבר ישועה ורחמים ותיפקדי בזרע של קיימא? עם כל כמה שזה נשמע מגוחך ובלתי מתקבל על הדעת - עדיין היה ראוי שתאמר: 'אמן כן יעשה ה'!'

תפילה רותחת מעומק לבה של שרה, בסגנון 'אמן' יוקד שהיתה משיבה לאותם 'ערביים נחותים' על ברכתם התמוהה, זו היתה התגובה הראויה. על כך באה התביעה, ומכאן אנו למדים כי אין דבר שאינו ניתן להשגה באמצעות תפילה.

קרבת אלקים

לארם של גדולי הדורות

היה זה בשנת תש"ח, כשהותקפו שכונות מזרח ירושלים בארטילריה כבדה שעשתה שמות בכל אשר פגעה. החרדה שלטה בכל, מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה.

באחד הימים ניצב גאון ישראל הרב מבריסק זצ"ל להתפלל בכובד ראש, כמנהגו. אך לפתע, בעיצומה של תפילת שמונה-עשרה, נשמע פיצוץ עז שהרעיד את האזור כולו, עד שהפך המקום כולו לחרדת אלקים, ומרבית המתפללים במנין נטשו את עמדתם ואצו אל המקלט הקרוב.

רק הרב כמו לא שם לב למתרחש, אלא המשיך במתינות בתפילתו. כשסיים, פסע לאחוריו שלש פסיעות כנהוג, ורק לאחר מכן הביט סביבו ובירר בפליאה: 'היכן כולם?'

הלכה ופשרה

נידון בפירשה בענייני תפילה

מה קודם להכנסת אורחים?

"וַיֹּאמֶר אֶ-דָּנִי אִם נָא מִצָּאִיתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֶל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֶבְדְּךָ" (יה. ג). מכאן דרשו חז"ל (שבת קכז, א): "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכניה", וכדברי רש"י (כאן עה"פ): "והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוך ויכניס את האורחים".

אם כי דברי חז"ל אלה נאמרו כדברי אגדה, אולם למותר לציין כי בכל דבריהם בלולים כל ענפי התורה ואף הלכה יש ללמוד מכך. זה המקום לדון - עד היכן תקפה קביעה זו למעשה בחיי היום-יום ובאילו מישורים היא אכן בעלת השלכה הלכתית של ממש.

הגאון האדר"ת זצ"ל מתייחס בספרו 'עובד אורח' (סי' טו) למקרה שארע לו, כאשר הופיע בביתו רב גדול בעת שישב עטור בטלית ותפילין וקרא בספר התורה.

החוזה אפוא האדר"ת ברמיזה לאותו רב כי יואיל להמתין, אלא שלאחר מכן הצר לו על כך מאד, שמה נכשל במאמר חז"ל זה: "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכניה", ואולי היה עליו להפסיק מלימודו ולקבל את פני האורח. אך מאידך - שמה מוגדר הוא כעוסק במצוה: הפטור ממצות הכנסת אורחים ככל מצוה אחרת.

בבירור הענין קובע האדר"ת כך - הכנסת אורחים הינה מצוה עוברת, בעוד הקבלת פני שכניה הינה מצוה קבועה אשר אין לה זמן מסוים לעשייתה. בשל כך - ורק מסיבה זו, קובע האדר"ת, יש להקדים את הכנסת האורחים להקבלת פני שכניה.

אולם לא כן הדבר כשעוסק האדם במצוה אחרת אשר אף היא בגדר מצוה עוברת, שאז אין סיבה להקדים את הכנסת האורחים, לא אדרבה העוסק במצוה פטור מן המצוה.

מילתא חדת"א

פניני תפילה מלוקט מדברות קדשו ותורתו של
האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

דבקות ומחשבה

נמצא כי ככל שהאדם מתקרב יותר לבורא עולם, הרי שמשייל מעצמו חשבונות עולם הזה והבלי, וזוהי בחינת 'עולם הבא', וכמו שהמשנה המגיד בהמשך דבריו לבאר דברי הגמרא 'עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' אלא צדיקים יושבין ועטרתיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, ופרש, כי על ידי 'עטרתיהם בראשיהם' באים ל'נהנים מזיו השכינה', דהיינו, פשוטבים ומתבוננים 'בראשם' ובמחשבתם בבורא יתברך שהוא 'סובב כל עלמין' פערטה, וכאמור בדברי המגיד הקדוש, שמבינים בעמק לבם שהכל רק חיותו יתברך, על ידי שמקשרים מחשבתם בתורה ותפלה בדחילו ורחימו. וזוהי ומגיעים ל'נהנים מזיו השכינה', שמתעדנים מהתענוג הרוחני שהוא חיות הבורא הנמצא בכל מקום בעולם.

ועל זאת הדבקות נאמר מפי עליון (דברים ד ד) 'ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כלכם היום' דברי הרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק ע"ה הנעים אלימלך (סם) 'על ידי הדבקות שתדבקו עצמכם בהבורא ברוך הוא, יהיה לכם חיים נצחיים גם היום בעולם הזה'.

מחשבות קדושות

הנה כל איש ישראל בעבודתו לה' יתברך בתורה ובתפלה ושאר מצות הרי הוא מביא תענוג ונחת רוח גדול למעלה בשמים, ומן הפתוב ומראה כבוד ה' פאש אקלת בראש הנהר לעיני בני ישראל (שמות כד יז), למד הקדשת לוי (ד"ה ומראה) סימן לאדם הרוצה לדעת האם יש לה' יתברך תענוג מעבודתו, יסתכל אם נתעורר תמיד בלבו התלהבות אש קדש רשפי אש שלהבת יה בעבודת ה' ובתפלה ובלמוד תורתו הקדושה, אזי בנודא מוכח שיש לה' יתברך נחת רוח מעבודתו, ולכך מסייעים לו מן השמים ומכניסים מחשבות קדושות לתוך לבו, ולזה אמר הפסוק ומראה כבוד ה', כלומר, הסימן פשיצה האדם לדעת אם רואה כבוד ה' והקדוש ברוך הוא נהנה ממנו, פאש אקלת, אם לבו בוער כרשפי אש.

לשכני תדרשו

פולמוס, דרישה וחקירה בנושא התפילה

בעבודת הבורא עם שחר, עוד טרם גשת האדם לתפילת שחרית, סדרה וברכותיה, אנו פותחים בעטיפת הטלית והנחת תפילין.

בקהילות רבות קודמת לקיום מצוות אלו, וכך גם טרם בואנו לקיים מצוות אחרות כדוגמת ספירת העומר; הדלקת נרות חנוכה ועוד, תפילה רמה ונשגבה המהווה חלק בלתי נפרד מההכנה למצוה.

התפילה פותחת בהתייחסות לייחוד הנורא של האדם עם בוראו ועם כלל ישראל: "לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתה, בדחילו ורחימו, לייחוד שם י"ה בן"ה בייחודא שלים בשם כל ישראל". לאחר מכן עוסק גוף הנוסח בהתייחסות לסודותיה הטמירים וענייניה של המצוה המסוימת בה האדם עוסק באותה העת, וחתימתו כוללת תפילה כי תחשב המצוה בעיני הקב"ה ותתקבל לפניו לרצון "פאלו קימתיה בכל פריטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצוות התלויות בה, אמן סלה".

במקרים מסוימים שונה הנוסח, כשהמילים 'לשם ייחוד' דווקא חותמות אותו ולא באות בתחילתו, כדוגמת ההקדמה לברכת 'ברוך שאמר' אשר נוסחה כדלהלן: "הריני מזמין את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי. לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתה, על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל".

◆◆◆

המקובל האלקי רבי אליהו די וידאש זי"ע, ולצידו גדול תלמידי האר"י רבנו חיים ויטאל בשם רבו האריז"ל, הם הראשונים שהתייחסו לאמירת נוסח זה.

כך כותב רבי אליהו די וידאש, לאחר אריכות דברים בענין ייחוד הלב והנפש על קדושת שמו יתברך בכל שלב ורגע בחיי היהודי (ראשית חכמה שער האהבה פרק ט): "צריך קודם שיעשה הייחוד ההוא יאמר בפיו ויוציא בשפתי דבר זה או מצוה זו אני עושה לייחוד השכינה עם קודשא בריך הוא".

התייחסות דומה מצאנו בדברי רבנו חיים ויטאל שכתב (שער רוח הקודש): "קודם שיעשה האדם איזה מצוה או צדקה, יאמר 'לייחודא שמא דקב"ה ושכינתיה בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, בשם כל ישראל'".

◆◆◆

יחד עם זאת, לצד ההתעוררות הרבה לענין זה בקרב ההולכים בדרך האריז"ל וגדולי עולם נוספים שייסדו נוהג זה, כמו מאריך עוררין רבים שהתנגדו נחרצות לאמירתו ואף מחו בכל תוקף כנגד המנהג המדובר.

ראשון המסתייגים מאמירת נוסח זה הינו הגאון ר' יאיר בכרך בעל 'חוות יאיר' זצ"ל, המשתף בדיון ודברים שהיה לו בנידון עם 'בעל בית' אחד שהתעניין בנוגע לביאור נוסח זה, ואלו דבריו (שו"ת חוות יאיר סי' רי): 'שיאמין לי בהן צדקי שגם אני אינני מבין תכלית דיבור דברים אלו ועניינם וכן האמת ואולי לא ידעו ולא יבינו את זה כל חכמי הקבלה דורותינו אף המצפצפים והמהגים בקבלת האר"י'.

אולם ידועה מכל התנגדותו הבלתי מתפרשת והחריגה בעוצמתה של גאון דורו ר' יחזקאל לנדא בעל 'נודע ביהודה' זצ"ל, אשר בתשובה לשאלה אודות נוסח 'לשם ייחוד' התבטא וכתב (שו"ת נודע ביהודה מהדורא קמא - יורה דעה סימן צג): 'עד שאתה שואלני נוסח אמירתו, יותר ראוי לשאול אם נאמר כי טוב באמירתו, ולדעתי זה רעה חולה בדורנו'.

עוד מאריך ה'נודע ביהודה ותוקף מנהג זה מכל וכל, ואת תשובתו הוא חותם תוך הבאת הפסוק (הושע יד, ט): "כִּי יִשְׂרָאֵל דָּרְכֵי ה' וַיִּצְדָּקִים יִלְכוּ בָם וּפְשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָם", אולם בהתאמה מכוונת: 'ועל הדור היתום הזה אני אומר: יִשְׂרָאֵל דָּרְכֵי ה' וַיִּצְדָּקִים יִלְכוּ בָם וּחֲסִידִים יִפְשְׁלוּ בָם'. זאת תוך התייחסות מרומזת גם להתנגדותו לדרך החסידות, ולכן שהחסידים הינם בין הנוהגים לומר נוסח זה.

אודות דבריו אלה האחרונים נפוצה בפולקלור היהודי מעשייה שנונה, אשר עד היום טרם הוכחה אמיתותה, לפיה גונבה שמועה לאוזני החסידים אודות תשובתו זו, עוד בטרם ירדה לדפוס, ועל מנת להציל את כבודם שיחדו את המדפיס כי יתקן את לשון הפסוק ויחזירו לנוסחו המקורי.

שמע על כך ה'נודע ביהודה' והגיב בשנינות: 'אני רציתי להפוך פושעים לחסידים, ואילו אתם הפכתם את החסידים - לפושעים'...

פרשה למעשה

הלכות תפילה לאור הפרשה

בפרשתנו נאמר (ויט, כז): "וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בְּבָקָר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פָּנָיו ה'". מכאן דרשו חכמינו ז"ל (ברכות י. ב): "כל הקובע מקום לתפלתו - אלהי אברהם בעזרו. וכשמת - אומרים לו, אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו".

אם כי בפשטות נראה שהדברים אמורים בנוגע לחובת התפילה בבית הכנסת קבוע, ובמקום קבוע באותו בית הכנסת, אולם מדברי האחרונים עולה נקודת מבט שונה ומעניינת.

כך כותב הגאון ר' יעקב מליסא בעל 'חוות דעת' (בספרו אמת ליעקב על סוגיית הגמרא כאן): 'כל שמזמין מקום לתפלה ומתפלל שם, נתקדש אותו מקום כמו בית הכנסת, וכיון שנתקדש, שורה קדושה במקום ההוא'. משמעות הדבר, כי אף תפילה ביחידות - אם נבצר מהאדם להתפלל בציבור כראוי לכתחילה, יש לה תוקף וכוחה רב יותר במידה והיא נעשית במקום קבוע מדי יום.

דברים ברוח דומה מצאנו בשפת אמת (על הסוגיא כאן) וזו לשונו: 'לפי ששיבח מקודם תפלה בציבור בבית הכנסת, אמרו כאן דגם המתפלל בביתו - כשקובע מקום מיוחד לתפלה יש שם הכנה [היינו שהמקום מוכן וראוי ביותר להחלת הקדושה והשראת השכינה]. כמו שיש זכות הצטרפות הרבים, כן יש הצטרפות הרבה זמנים מה שמתפלל בכל יום ויום במקום זה המיוחד חל הארת הקדושה שם'.

סדרא דעלותא

מתוך מבוא לסידור מתיבתא עוז והדר

אודות רבי שלמה ב"ר נתן, מגאוני ומאורי האומה לפני כתשע-מאות שנה, לא ידוע הרבה. בנוגע לקורות חייו הבסיסיים, מוצאו וזיהוי הוודאי נחלקו הדעות, אולם את מורשתו הוא הותיר ככלי מלא ברכה, במאות קטעי גניזה שנמצאו עם השנים, ולצידם סידור התפילה הייחודי אותו חיבר, ואשר בו נעסוק במאמר הנוכחי.

בסידורו מתבסס רבי שלמה על תורתו וספריו של רבי שמואל בר חפני גאון, וכן על תורת חתנו של האחרון - הלא הוא רבי האי גאון. בנוסף, רוכש רבי שלמה כבוד רב לרבנו סעדיה גאון ולעתים קרובות נשען על תוכן סידור רב סעדיה, אולם במקרים רבים הינו חלוק עליו בדעותיו ואינו מקבל את דעתו של רבנו סעדיה בכל ענין.

מספר מאפיינים ייחודיים לו, לסידורו של רבי שלמה.

ראשית, הסידור בנוי כמכלול שלם של פסיקות בענין נוסחאות התפילה והלכותיה, ובפסיקותיו אינו נרתע המחבר מחלוק על דעת הקודמים לו. אם כי את עיקר פסיקותיו הוא מבסס על גאוני בבל שקדמו לו.

התפיסה הפחות חיובית כלפי פיוטים כאלה ואחרים, רווחה בתקופת הראשונים ועד לראשית ימי הראשונים, אולם מרבית מסדרי נוסחאות התפילה בחרו - אם כי לא בעין יפה במיוחד - שלא להשמיט לחלוטין מסדרי התפילות את הפיוטים הקיימים. לעומתם, רבי שלמה בחר במוצהר ובאופן גורף שלא להכניס בסידורו אף לא פיוט אחד.

השפה המקורית בה נכתב הסידור הינה, כמקובל באותה העת, ערבית. רק כעבור מאות רבות תורגם הסידור ללשון הקודש, אי שם בשנת תש"ל.

הסידור מחולק באופן ברור ומסודר לשלושה-עשר פרקים, ובכל אחד מהם משנה סדורה של הרב המחבר אודות הנושא בו עוסק הפרק. כך למשל עוסק הפרק הראשון בהלכות ברכות; תפילות החול ודיניהן, הפרק השני מתייחס לנושא השבת - על ברכותיה; תפילותיה וברכותיה השונות, וכן הלאה.

ביאו לפניו - בידיעה

הכרת קטעי התפילה - מתוך סידור עוז והדר

מדי יום בתפילת שחרית אנו אומרים את המזמור אותו תיקן דוד המלך נעים זמירות ישראל, הפותח במילים (תהלים ל, א): **"מְזִמֹּר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד"**.

יסוד תפילה זו בסדר התפילה הספרדי, ומקורו הקדום ביותר הינו בסידור נוסח ספרד שנדפס עוד טרם זמנו של האר"י, בשנת רנ"א. בהמשך הובא הדבר גם בכתבי האר"י (שער הכוונות - דרושי תפילת השחר, דרוש א), ונכנס כחלק בלתי נפרד מהתפילה גם בסידורים נוסח אשכנז - על פי האריז"ל, החל משנת תקמ"א ואילך. בפשוטו של ענין, טעם אמירתו משום שבח והודיה להשי"ת על הגאולה השלימה ופדות נפשנו במהרה בימינו.

למעשה, מנהג עדות המזרח לומר את המזמור החל מהפסוק השני: **"אֶרְוִמְמָה ה' כִּי דָלִיתִנִּי וְלֹא שִׁמְחָתָ אֵיבִי לִי"**, אולם בחנוכה נהגו במקצת קהילות לכולל באמירתו גם את הפסוק הראשון, המתייחס לחנוכה הבית.

יד ושם

פסוקי שמות והטמן בהם

חניך

"חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפָּטִי צְדָקָה" (תהלים קיט, סב).

ביטוי מיוחד הובא בגמרא משמו של נעים זמירות ישראל דוד המלך עליו השלום, המעניק לנו מחד שמץ של הצצה להנהגותיו המופלאות של דוד המלך, ועם זאת מעורר תביעה עמוקה נוקבת בנוגע לסדר יומנו, למוסר העצמי ולמשמעת אותה על כל אדם להטמיע בהליכותיו וסדר יומו שלו.

כך אומרת הגמרא (ברכות ד, א): **"רבונו של עולם, לא חסיד אני, שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני חצות לילה אקום להודות לך"**.

ניקה את הדברים לתשומת לבנו, ואף אם איננו משמשכימים קום בחצות ליל או אף מן המעוררים את השחר בעלותו, אולם לכל הפחות נזדרז ונקום כאריות בטרם זמן קריאת שמע ותפילה, נתייצב כראוי לעבודת הבורא, להודות לשבח לפניו.

כמה לשונות תפילה מצאנו בפרשה, ואילו הן?

- דיבור, אמירה, פילול ועמידה.
- תחינה, עתירה וריצוי.
- שיחה, בקשה, תפילה ועתירה.

תשובה מגליון קודם - פר' לך לך:

"וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדָּלְהָ שֶׁמֶךְ וְהָיָה בְרָכָה" (יב, ב).

חז"ל דורשים מכך את נוסח ברכת אבות שבשמו"ע, ובה מעכבת הכוונה (ראה לעיל מקורות והרחבה במדור הלכה ופשרה).

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב

לכתובת מייל: m028039999@gmail.com

או בפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

על מנת להשתתף בהגרלה:

- יש לציין כתובת מדויקת וטלפון.
- לציין בראש הדף עבור חידון 'מקושרים'.
- בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם.

בין שולחי התשובות תעריך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).

הפלא ופלא

שאלות וחידות בנבכי הפרשה ומערישה

יוסף דעת

עיון בעומק הפרשה

דרשו חז"ל בפרשתנו (שבת קכז, א):
"גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה".

יש מקום לדון, האם ניתן להסיק ממעשה הכנסת אורחיו של ישמעאל כי כלל זה תקף רק במידה ומדובר ביותר מאורח אחד? וכך גם - מה נחשב כ'הקבלת פני שכינה' - מבחינה הלכתית, אותו יש לבעל כדי להכניס אורחים?

תשובות יתקבלו על ידי הקוראים, ויתפרסמו בעלון הבא מדי שבוע.

